

Saatavilla, mutta ei saavutettavissa?

Sosiaalioikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä

Heidi Vanjusov, sosiaalioikeuden yliopisto-opettaja

Oikeustieteiden laitos

Hyvinvointioikeuden keskus

Mahdollisuus hakeutua oma-aloitteisesti palveluihin

Viranomaisen velvollisuus tiedottaa palveluista

Yleinen viranomaisen tiedotusvelvollisuus (julkisuuslaki 20 §)

Tiedot palveluista julkaistava ymmärrettävästi ja helposti saavutettavalla tavalla (SHL 33.4 §)

Ymmärrettävä, selkeä ja asiallinen kielenkäyttö viranomaisessa (HL 9.1 §)

Ohjaus- ja neuvontavelvollisuus (SHL 6 §, TervHL §, HL 8 §)

Riittävien resurssien ja palvelun laadun turvaaminen

Taloudelliset ja henkilölliset resurssit (SHL 49a.1 §, TervHL 4.1 §, SHL 41 §, TervHL 54 §)

Asiantuntemuksen ja osaamisen varmistaminen (TervHL 4-5 §)

Yksilön toimintakyvyn ja resurssien riittävyys

Huomioitava yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja (SHL 30 §, TervHL 10 §, PHL 7 §)

Tiedonsaantioikeus (potilaslaki 5 §, asiakaslaki 5 §)

Digitaalisten palveluiden saavutettavuus (digisaavutettavuuslaki 7 §)

Asiakkaan oikeuksien kunnioittaminen

Itsemääräämisoikeus ja osallisuus SHL 36,4 §, asiakaslaki 8, potilaslaki 5 §)

Luottamuksellisuus (PHL 8 §, asiakaslaki 4.1 § ja 15 §, potilaslaki 3.2 § ja 13 §, salaspitovelvoitteista myös julkisuuslain 6 luku)

Asianmukainen kohtelu (SHL 30.1 §, asiakaslaki 4 §, potilaslaki 3.2-3.3§)

Intergriteetin huomioiminen (potilaslaki 3.2-3.3§, asiakaslaki 4 §)

Saavutettavuuden ulottuvuudet

Institutionaalinen saavutettavuus

- Tempoileva, lyhytjänteinen päihdepalvelujen suunnittelu ja toteutus
- Palvelutarpeeseen vastaaminen organisaatiolähtöistä, eikä siten välttämättä perustu yksilöllisiin tarpeisiin
- Pitkät jonotusajat ja pistemäiset palvelut, jotka eivät tyydytä kokonaisvaltaisesti palvelutarvetta

Informatiivinen saavutettavuus

- Palveluista ei ole välttämättä saatavilla asiakkaalle riittävästi tietoa ymmärrettävässä muodossa
- Informaation julkaisutavat eivät välttämättä saavuta kaikkia asiakkaita
- Informaatio ei välttämättä kulje myöskään viranomaisorganisaation sisällä

Taloudellinen ja fyysinen saavutettavuus

- Palveluihin pääsyn kustannukset
- Tilojen ja palveluiden esteettömyyden laiminlyönti
- Hankalat/pitkät välimatkat ja puutteet asiakasturvallisuudessa
- Puutteelliset digitaalisten palvelujen käyttömahdollisuudet ja niiden riittämättömyys

Kokemuksellinen saavutettavuus

- Stigman vaikutus
- Asiakkaan kohtelu ja asiakkaalle annettu ahdas rooli asiakkuusprosessissa
- Palveluiden maine ja aiempien kokemusten vaikutukset
- Asiakkaan ennakkokäsitykset ja odotukset

Saavutettavuuden edellytykset

Saavutettavuuden ulottuvuus	Mitä järjestelmän on huomioitava?	Asiakkaalta odotettava kyky	Mitä asiakkaalta vaaditaan?
Institutionaalinen	Hallinnollisten ja toiminnallisten esteiden poistaminen Päihderiippuvuuden luonteen huomioiminen Riittävä resurssointi	Sitoutumiskyky	Järjestelmä vaatii yksilöltä sitoutumista tiettyyn menettelyyn ja esimerkiksi aikatauluihin
Informatiivinen	Riittävä ja ymmärrettävä tiedon jakaminen erilaisissa muodoissa Tietoon perustuva päätöksenteko	Etsimiskyky	Osattava löytää tietoa, mutta myös osattava antaa relevanttia tietoa
Fyysinen	Tilojen esteettömyys Turvallinen ja kohtuudella saavutettava sijainti	Saavuttamiskyky	Asiakkaan on liikuttava (fyysisesti tai digitaalisesti) palvelun luo
Taloudellinen	Palveluihin pääsyn kustannukset eivät saa muodostua kohtuuttomiksi	Maksukyky	Asiakkaalle voi koitua asiakasmaksujen lisäksi kustannuksia mm. matkoista
Kokemuksellinen	Stigman ja häpeän huomiointi Ennakkoluulojen tiedostaminen ja purkaminen Asiakkaan hyvä kohtelu ja laadukas palvelu	Vastaanottokyky	Asiakkaalla tulee olla halu ottaa vastaan palveluita

Asiakkaan oikeuksien turvaamisen näennäisyys

päihdehuollossa toteutetaan kategorisia ratkaisuja

- ratkaisut eivät välttämättä huomioi yksilöllisiä tarpeita, josta seuraa, että asiakkaan palvelutarve ei tyydyty

asiakkaaseen suhtaudutaan holhoavasti

- asiakkaan mielipidettä ei välttämättä oteta huomioon tai oteta vakavasti, eikä hänen itsemääräämisoikeuttaan siten kunnioiteta
- tällöin ei myöskään tavoiteta asiakkaan todellista tarvetta, kun asiaa ei selvitetä yhdessä asiakkaan kanssa

asiakkaalle annetaan ahdas rooli, johon hänen pitäisi mahtua

- asiakkaan odotetaan käyttäytyvän tietyllä tavalla ja saavan ihanteellisella tavalla vastetta tarpeilleen palveluista, jotka eivät välttämättä vastaa hänen tarpeitaan
- tällöin ihanteesta poikkeava käytös ja palveluiden vaikutukset voivat saada aikaan asiakkaaseen kohdistuvan torjuntareaktion järjestelmässä

palveluiden toteuttamiseen ja asiakkaaseen kohdistuu epärealistisia odotuksia

- päihteiden ongelmallisen käytön ja päihderiippuvuuden luonnetta ja vaikutusmekanismeja ei välttämättä hyväksytä osaksi päihdetyön todellisuutta, eikä siten pystytä realistisesti huomioimaan sen aiheuttamia erityistarpeita
- vaihtoehtoisia toimintatapoja ei ole määriteltä tilanteisiin, joissa huomataan, ettei valittu toimintatapa toimi